

crkva u svijetu

godina XVIII • broj 2 • split • 1983

KAKVA NAM TREBA TEOLOGIJA?

Drago Šimundža

Koncil je — to svi uočavamo — izraz povijesnog hoda Crkve i njezine teologije koliko i zahtjev aktualnih potreba suvremenog čovjeka i njegova vremena. No, čini se da je još važnije uočavati temeljnu orijentaciju Koncila: njegov *aggiornamento* kao putokaz organskog razvoja i rasta kršćanske poruke i misli u danom vremenu i prostoru. Ne radi se tu, istaknimo odmah, o nekom dijalektičkom suprotstavljanju, o rušenju ili negiranju, nego o kontinuiranom razvoju, o bogaćenju nasuprot fiksizmu i stagnaciji.

U tom smislu naše vjersko i teološko jučer i sutra ne treba promatrati kao »antiteze« nego kao spontane sinteze naše religiozne i životne stvarnosti, koja u svom rastu i razvoju ne zanemaruje nego uvijek nanovo aktualizira i u novom duhu i ruhu potvrđuje temeljne danosti kršćanske vjere.

Stagnacija ili bogaćenje teološke misli?

Na čemu smo u tom pogledu danas? Kakva su naša stajališta i opredjeljenja? Jesmo li shvatili i prihvatili temeljnu orijentaciju Koncila ili smo se, možda, zbog velikih htijenja i nadanja već danas zamorili te radije stagniramo negoli se u ozbiljnom sučeljavanju s konkretnim izazovima i problemima — bogatimo?

U ovom uvodniku zanima nas u prvom redu stanje i kretanje naše teološke misli, uglavnom one pisane, javno ponuđene u našim revijama, časopisima i knjigama, u teološkoj literaturi. Kao što i sam naslov kaže, pišemo u funkciji aktualnog pitanja: Kakva nam treba teologija?

Znamo da je vrlo široko područje teološke razrade i primjene, kao što je široka i religiozna stvarnost u ljudskom životu. U tom smislu je, možemo odmah potvrditi, naša teološka misao uvijek na djelu, aktivna je i prisutna. I u pastoralu i u tisku. Međutim, ovdje je više riječ o samoj srži i aktualnosti teološke misli, o njezinoj dinamici i dubini, koja predstavlja životnu odrednicu svih naših, šire shvaćenih, religioznih opredjeljenja i nastojanja; riječ je dakle o suvremenoj teološkoj artikulaciji temeljnih istina kršćanske poruke, o teološkom osmišljenju čovjeka i njegove sudbine. Naglasak je, naime, na aktualiziranju i produbljivanju odrednica same vjere u ovome času ili, točnije, na pitanju: da li naša današnja teologija dovoljno osmišljeno i poduzeto obrađuje i izlaže, dotično tematski uprisutnjuje u našu stvarnost i vrijeme religiozne postavke našega Creda?

Možemo li biti zadovoljni s radom i uspjehom naše današnje teološke misli? Je li naša teologija dovoljno dinamična, životna, na razini naših mogućnosti i potreba?

Hoćemo li konvencionalno odgovarati ili ćemo se suočiti sa stvarnošću? Znam, kad bismo pitali: jesmo li za stagnaciju ili za kontinuirano bogaćenje teološke misli? — svi bismo digli ruku za bogaćenje. Međutim, što radimo ili, bolje, koliko radimo da do tog bogaćenja dođe? Ne želimo kritizirati, ali neke stvari moramo konstatirati. Imam dojam da je u nas još uvijek malo one prave teološke rasprave, one, kako rekosmo, sržne teologije, koja bi trebala nositi i osvjetljavati putove i sadržaje našega religioznoga ovdje i sada. Malo o tome teološki aktualno pišemo; malo sustavno radimo. Kao da se ljudi ustručavaju. Kao da se više posvećuju graničnim područjima, rubnim problemima, tzv. »namijenskoj« teologiji i reportažno-religioznim informacijama...

Bilo bi pogrešno misliti — to i ne želimo tvrditi — da smo mi bez ideje vodilje, da u nas nema teološke misli i obnove. — Ima! Ali s ovim što imamo ne možemo i ne smijemo zastati, ne smijemo se umrtviti. Trebalo bi da se brže mičemo i više radimo, i kvalitativno i kvantitativno! A mogli bismo, čini se, i životnije, i bolje. I složnije! Sustavnije, plan-ski!

Bit ću možda smion ako kažem — naravno, u relativnoj usporedbi — da nismo danas ravni u pokušajima i ozbiljnosti predratnom zamahu i uspjehu naše teologije. Ne mislim pledirati da se ide na reprint-izdanja; svjesni smo da teološka znanost ide naprijed. Mi smo, sigurno, nadišli metode i domete naših predratnih teologa; no ako usporedimo razvojne putove teološke znanosti i nove mogućnosti s prijašnjima te u tom svjetlu pogledamo na našu današnju teologiju, vidjet ćemo doista da s ovim što imamo ne smijemo biti zadovoljni. Na naše polazno pitanje: stagnacija ili bogaćenje...? — kad je riječ o aktualnim našim prinosima, nije tako lako apodiktički ustvrditi da smo se mnogo obogatili.

Neka razgraničenja

Kažu neki da se ne usuđuju pisati, jer da u nas nema dovoljno prostora za iznošenje i obrazlaganje osobnih stajališta i novijih teoloških pristupa. Neki opet bezrazložno ponavljaju da je u nas dugo bila velika »praz-

nina«, da se nismo psihološki i teološki dovoljno pripremili, pa da je nemoguće druge stići i ići u korak s vremenom, njegovim potrebama i stvarnim mogućnostima. Dakle, traže se i nalaze opravdanja i razlozi. Međutim, to je formalna izlika i isprika. Stvarnost bi trebala biti drukčija. Moramo je stvarati i svi na njoj raditi. Teologija treba imati svoj »prostor« i stvarne uvjete za ozbiljne rasprave, pa čak i za osobna gledišta i radne hipoteze. Druga je možda stvar, ako se ta gledišta i hipoteze preko »slobodnog prostora« žele službeno nametnuti i kao nešto nepogrešivo u Crkvi zastupati. Teološki radovi imaju svoju drugu funkciju: u teološkoj znanosti vrijede koliko im argumentacija vrijedi, a u Crkvi i praksi koliko odražavaju stvarnu nauku Crkve, odnosno koliko ih Učiteljstvo potvrdi i prihvati.

U vezi s ovim, kad već govorimo o razvoju i rastu naše teološke misli, treba razumno upozoriti kako ne smijemo biti prezahtijevni, ni u kojem pogledu. Prezahtijevnost — psihološki je razumljivo — često rađa nape-tošću, odnosno zamorom, strahom i pasivnošću. Kad ne mogu »promije-niti svijet«, kad svijet ne želi biti po njihovoj mjeri, ljudi se »superiorno« povlače u se, u svoju kulu od bjelokosti; prelaze u rezignaciju i zavjeru šutnje. Morali bismo biti mnogo realniji i tolerantniji. Pretenciozno je umišljati kako bi trebalo promijeniti današnjeg čovjeka da bi on shvatio i prihvatio Crkvu i njezinu nauku, odnosno, iz drugog kuta, kako bi trebalo promijeniti Crkvu i njezinu nauku da bi je današnji svijet raz-umio i slijedio. Takve pretpostavke i razmišljanja dovode nužno do razočaranja i lomova. Treba ih se čuvati. Nasilne promjene ili senza-cionalistička otkrića postižu suprotne efekte. To se događa i u teologiji: jednako kada se zatvara u se kao i kad senzacionalistički poseže za jed-nom ili drugom krajnošću i iluzijom.

U suočenju s aktualnom stvarnošću kršćanska se teologija treba sadržajno postaviti kao misao vodilja kršćanske poruke, životnog usmjere-nja i sudbinskog određenja čovjeka. Dobro je da se ponaša optimistički, ali ni u kojem slučaju futuristički!

Kad je riječ o našoj teologiji, ne mislimo pod tim — i nemojmo misliti! — na neku izolaciju, autohtonost ili zatvorenost hrvatske teološke misli. Katolička je teologija opća, zajednička teologija Katoličke Crkve. Uza sva prihvaćanja i poštivanja potrebnog pluralizma, nema u nekom ti-pičnom smislu nacionalnih katoličkih teologija, kao što nema ni dijalekti-čkih skokova u religioznom Credu. Ne plediramo stoga za našu specifičnu teologiju iako se, sigurno, i u tom području može i trebalo bi nešto ura-diti. Drugim riječima, treba odbaciti svaku fikciju i izolaciju. S tog stajališta sudimo da se naša teologija mora čvrsto držati svoje biblijske i povijesne kršćanske podloge kao i suvremenih teoloških metoda i po-stignuća, kao dio opće kršćanske teologije i misli.

Također bismo mogli, kad već raspravljamo, povući potrebnu crtu ogra-ničenja ili, bolje, razgraničenja između teologije kao znanosti i kršćan-ske odnosno katoličke nauke kao pologa i sadržaja vjere. Riječ je dakle o nauci i vjeri koju nepogrešivo tumači Učiteljstvo i o teološko-znan-stvenoj obradi, artikuliranju i produblivanju vjerskih poruka, čime se u načelu bavi teologija. Iako su te dvije stvari i stvarnosti vrlo bliske

i u određenom smislu međusobno ovisne, ne treba ih brkati i poistovjećivati. Teolozi su jedno, Učiteljstvo je drugo. Nema, doduše, katoličke teologije bez njezina zajedništva s »hijerarhijskom zajednicom vjere, ufanja i ljubavi«, tj. s Crkvom; ali bi i Crkva bila manjkava bez svoje teologije, bez teološke znanosti. Teologija se dakle ne smije odreći Crkve, kao što se ni Crkva ne može odreći teologije kao znanosti, svoje teologije, iako — to vrlo dobro znamo — nikada nije mogla i, sigurno, ni danas ne može svaku teologiju, dotično svako teološko stajalište, tezu i mišljenje prihvatiti i potvrditi kao svoje, kao vjersku istinu i praksu. I s tim treba računati. I teolozi, i Učiteljstvo, i narod Božji.

U tim ograničenjima i razgraničenjima, poglavito u skladnom odnosu teološke i učiteljske službe u Crkvi, treba revalorizirati ulogu i funkciju teologije, poštujući njezine principe i metode, te u prvom redu promicati njezinu konstruktivnu zadaću aktivne suradnice učiteljske vlasti u produbljivanju, aktualiziranju i primjeni Riječi Božje u što potpunijem duhu i suvremenijem ruhu, kako to i sâm Koncil shvaća i preporuča.

Ni teologija ne smije stati

U odgovoru na našu polaznu dilemu: stagnacija ili bogaćenje? — zbog čega smo se malo i kritički osvrnuli — odlučili smo se za bogaćenje teološke misli. Doista, teologija ne bi imala smisla i opravdanja kad ne bi išla naprijed i u svojem povijesnom hodu bogatila religioznu misao i praksu. Jer, to nam je bogaćenje uvijek potrebno.

Ako je čovjek u svojoj biti — u što nas život sve više uvjerava — stvaralac i pronalazač, pogrešno bi bilo očekivati da će se na bilo kojem području svojega rada zaustaviti na određenoj crti razvoja i otkrića, na »posljednjoj« stepenici svojih dosega. Pred njim su, pred njegovim umom i htijenjem, neograničene mogućnosti. Sama ga narav sili da ih pretvara u stvarnost. To je zakon uspona i na teološkom području. Nepromjenjiva u svojoj biti, Riječ Božja je u našem shvaćanju i primjeni uvijek iznova aktivna i u svojoj aktualizaciji progresivna. Ne treba se stoga bojati organskog razvoja i uspona, novih teoloških osvjetljenja i otkrića. Griješe, naprotiv, koji zabacuju teološki razvoj i napredak, jer da je Objava jasna i dorečena, odnosno da je Crkvi dovoljna njezina učiteljska služba, nepogrešivost Magisterija. Takva koncepcija prijetila bi opasnošću da se Crkva zatvori u neku vrstu gnoze. Koncilski duh to nikako ne može prihvatiti. Naprotiv, ne samo da nam je potrebna sustavna teologija kao suradnica Magisterija, nego smo sve više svjesni da nema religioznog napretka bez konstantnog razvoja i napretka teološke misli. Danas kao i uvijek. Pitanje je samo kako taj razvoj i rast shvaćati i ostvariti.

Razni tradicionalizmi, konzervizmi, integrizmi, progresizmi, eshibicionizmi... povijesno su upozorenje da treba ići naprijed drugim putem, kršćanskijim i ispravnijim smjerom, koji smo mi ovdje nazvali »organskim«, tj. sustavnim razvojem kršćanske cjelovite poruke. Naravno, teolozi nisu nepogrešivi; stoga će uvijek biti neprihvaćenih hipoteza. No to nas ne smije obeshrabriti i onemogućiti korisnu ulogu teologije u Crkvi.

Treba ići naprijed usprkos određenim poteškoćama, ma s koje strane dolazile. Ali ne pod svaku cijenu; ne pod cijenu jeftinog kontestiranja, senzacionalizma ili vlastitog otuđenja. Naime, kad govorimo o kretanju naprijed, mislimo na zdravi organski razvoj kršćanske misli, koja ne ruši nego produbljuje, aktualizira i uprisutnjuje kršćanske vrednote u svoj prostor i vrijeme.

To je, držimo, trajna zadaća teologije, zajednička dužnost svih nas, ako nam je do napretka i bogaćenja, a ne do zastoja, stagnacije i općeg osiromašenja religiozne misli i prakse.

Biblijsko-antropološki i egzistencijalno-sudbinski aspekti u koncepciji dinamične teološke misli

Govoreći o kršćanskoj, katoličkoj teologiji, nije potrebno isticati da nam je u prvom redu potrebna biblijska teologija, tj. biblijska utemeljenost naše teološke misli. Uz biblijsku utemeljenost teologija se — bilo kao tumačiteljica Objave, bilo kao znanost o vjeri — ne može odreći svojih obaveza da zahvati u totalitet ljudskog bića, stvarnosti i iskustva. Pod tim vidom treba spomenuti staro načelo *rationabile obsequium*, tj. uz biblijsku obradu treba slijediti i primjenjivati i razumski postupak, jer međusobni odnos onoga *fides qua creditur* i *fides quae creditur* kao i čitava razrada teološke misli mora voditi računa da je vjeri potreban razumski pristup, kao što lijepo izražava zgusnuta izreka *fides quaerens intellectum*. Nema fundamentalne teologije bez dvaju bitnih temelja: biblijskog i razumskog. Zbog toga uz biblijsko-antropološku ukorijenjenost, odnosno egzistencijalno-iskustvenu dimenziju ljudskog bića, suvremena teologija ne smije ispustiti iz vida bitnu misaonu osmišljenost svojega izlaganja i učvršćivanja temeljnih vjerskih istina; dapače, u širem smislu, danas su vrlo zanimljive i sve potrebne teodicejsko-teološke analize i aktualne razrade prihvatljivosti vjere — praeambula fidei, kojih se ni naša teologija, makar u svojem teo-filozofijskom izlaganju, ne bi trebala odricati. No ne mislimo ova gledišta do kraja obrazlagati. Ma što tko rekao, prava će se teologija uvijek držati svojih bitnih odredišta: Božje danosti (Objave) i ljudske stvarnosti; Bog i čovjek u svim svojim odnosima i susretima — u Bibliji, ljudskoj spoznaji i iskustvu — nadahnjivat će teološku misao. Kroz ta iskustva, spoznaje i susrete spajat će ona i osvjetljivati sve ljudske životne i sudbinske nade i probleme.

U postojećoj konstelaciji suvremenih teologijskih »izama« i antagonizama, odbacujući stagnaciju i dijalektičke skokove, istaknuli bismo potrebnu dinamičnost teološke misli. U svom organskom rastu i razvoju ta bi dinamičnost trebala kročiti putem imanentne sinteze temeljnih kršćanskih poruka i suvremenih antropološko-egzistencijalnih potreba i vrednota današnjeg čovjeka. Što želimo reći? Stvar nije jednostavna, ali je se ne možemo odreći. Teologiji je cilj i svrha da biblijsku danost približi čovjeku, da božansku stvarnost, koliko je to moguće, na ljudski način artikulira i uprisutnjuje u svoj prostor i vrijeme, osvjetljujući i obrazlažući široku problematiku ljudske egzistencijalne trpkosti i sudbinske upitnosti. — Takva nam treba teologija.

Mi smo se — bar mi se tako čini — previše navikli na katekizamski vid teoloških izlaganja, odnosno na statičnu teološku misao, koja je metodski i sadržajno zanemarivala široke prostore ljudskih psiho-socioloških i emocionalno-misaonih nemira. Svodili smo, pa često i danas svodimo teologiju na puku biblijsku danost ili racionalnu dogmatičnost, na službenu vjeru ili definiranu postavku. U koncepciji dinamične teologije, o kojoj govorimo, ništa se od toga ne isključuje, ali se, zato, metodski, sadržajno i funkcionalno uključuju šira područja biblijske i ljudske stvarnosti, u kojoj se vjerska poruka aktualizira.

U tako dinamično sintetiziranoj teološkoj misli, u kojoj dolazi do izražaja ljudska stvarnost i Božja Objava, treba tražiti protutežu suvremenim statičkim i progresističkim manirama u teologiji. Treba polaziti prije svega od dinamičnosti Riječi, od njezine konkretne danosti i intencionalne stvarnosti. Ta je intencionalna stvarnost, sigurno, mnogo bogatija i sadržajnije nego je mi na prvi mah shvaćamo. Jer, koliko god je istina da je Božja riječ u sebi nepromjenjiva, ona je u svojoj dinamičnoj funkciji, u susretu ljudskoga i božanskoga, konkretno u našem shvaćanju i primjeni stalno progresivna. Tu njezinu intencionalnost, dinamičnost i progresivnost suvremena teologija treba osvjetljivati i aktualizirati.

U tom aktualiziranju Božjih poruka i sadržaja, dinamična teološka misao neće ostati na pukom preporučavanju ili jednostavnom, da ne kažemo jednostranom, obrazlaganju, nego će nastojati uočavati i uočiti sve moguće dileme i probleme današnjega čovjeka, njegova povijesnog hoda i sudbinske stvarnosti, te će u tim dilemama i problemima otkrivati onu dubinsku nit, u kojoj se, da tako kažemo, spajaju poruka Božja i potreba čovjeka. Drugim riječima, suvremena teološka misao mora voditi računa o životnoj i sudbinskoj dimenziji poruka i istina koje nudi današnjemu čovjeku.

SOMMES-NOUS POUR STAGNATION OU PROGRÈS?

Résumé

C'est la théologie d'aujourd'hui qui intéresse l'auteur, le rédacteur en chef. Il insiste sur des recherches théologiques et le progrès organique dans la théologie. A son avis, les problèmes auxquels l'Eglise est confrontée ne sont pas uniquement de la nature pratique, mais plutôt de la sphère métaphysique et théologique. Or, il y expose sa conception de la théologie dynamique; celle-ci part de l'expérience biblique, actualise son message et s'occupe en même temps des problèmes qui tourmentent l'homme d'aujourd'hui.